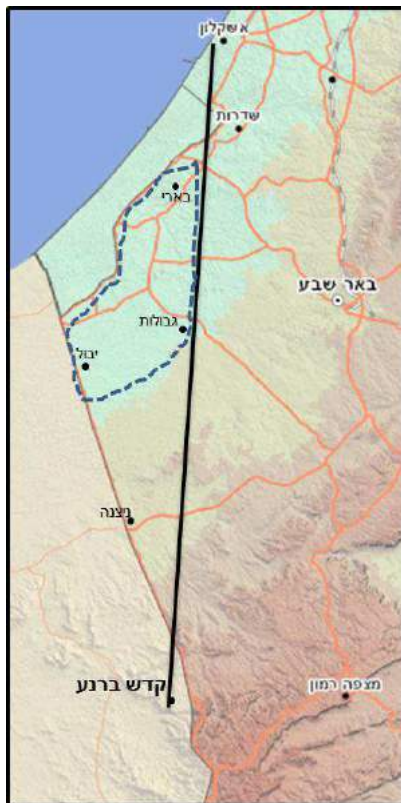

הרב יהודה הלוי עמיהי

שביעית בנגב המערבי

לקראת שנת השמיטה תשע"ה, הוקמו יישובים חדשים בנגב המערבי¹ (חלקם על ידי מפוני גוש קטיף ת"ו), והועלתה השאלה על מעמדם ההלכתי של מקומות אלו בשנת השמיטה, וכן האם מותר לגדל שם גידולים חקלאיים בתנאים מסוימים גם עבור יושבי ארץ ישראל.

א. קדושת הארץ וקדושת המצוות

יש להדגיש שדיון זה נוגע לעניין שביעית ומצוותיה, אך אין כאן דיון על קדושת המקום הנידון ומעלתו. ה'כפתור ופרח'² כתב:

קדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים, לא משעת הכבוש לחוד.

ה'חתם סופר'³ האריך בדבר מעלת הארץ לעניין ישיבת הארץ, נבואה או קבורה,⁴ ובכל דבר שלא נכתב בו כיבוש, מעלת הארץ היא מן האבות, והיא איננה בטלה עם כיבושי הנכרים. המהר"י קורקוס⁵ כתב שגם דעת הרמב"ם היא, שגבולות אברהם אבינו הם הקובעים את גבולות ארץ ישראל לעניין ישיבה בארץ ישראל ועלייה אליה. המהרי"ט⁶ סובר שמצוות יישוב ארץ ישראל היא במקום שנוהגים בו המצוות התלויות בארץ. ב'ארץ חמדה'⁷ כתב שגם לדעת המהרי"ט, בדברים רוחניים ארץ ישראל היא כפי שניתנה לאברהם אבינו, ורק לעניין כפיית עלייה לארץ ישראל - אין כופין לעלות אלא במקום שנוהגות בו המצוות התלויות בארץ. כל הדיון שאנו מסתפקים לעניין שביעית הוא בנוגע לשאלת המצוות התלויות בארץ ולא בנוגע למעלות הקדושה.

1. תחילה יש להגדיר אזור זה מבחינה גאוגרפית, ולאחר מכן מבחינה הלכתית.
2. כפתור ופרח פ"י (מהדורת בית מדרש להלכה להתיישבות עמ' רמז).
3. שו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רלד.
4. עי' אנציקלופדיה תלמודית ב, עמ' ריד ט"ב.
5. מהר"י קורקוס, הל' תרומות פ"א ה"ג ד"ה וכתב.
6. שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' מז.
7. ארץ חמדה, ספר א שער א סי' ט אות ב עמ' מד.

ב. עולי מצרים

הגדרת המקום הנידון:

בפרשת מסעי נכתבו גבולות הארץ, ובהם הגדרת הגבול הדרומי של ארץ ישראל (במדבר לד, ד-ה):

(ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיו תוצאתיו מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה. (ה) ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה.

בזיהוי הגבול 'נחלה מצרים' נחלקו הראשונים:

- א. 'נחלה מצרים' הוא נהר מצרים שמוזכר בברית בין הבתרים, היינו הנילוס.⁸
- ב. 'נחלה מצרים' הוא נחל שזורם ממזרח לנילוס, והמפרשים נחלקו בזיהוי: יש אומרים שזהו נחל אל עריש,⁹ ויש אומרים¹⁰ שזהו נחל גרר, ובימינו הוא מכונה נחל בשור. שתי השיטות מתוארות בציור הבא:

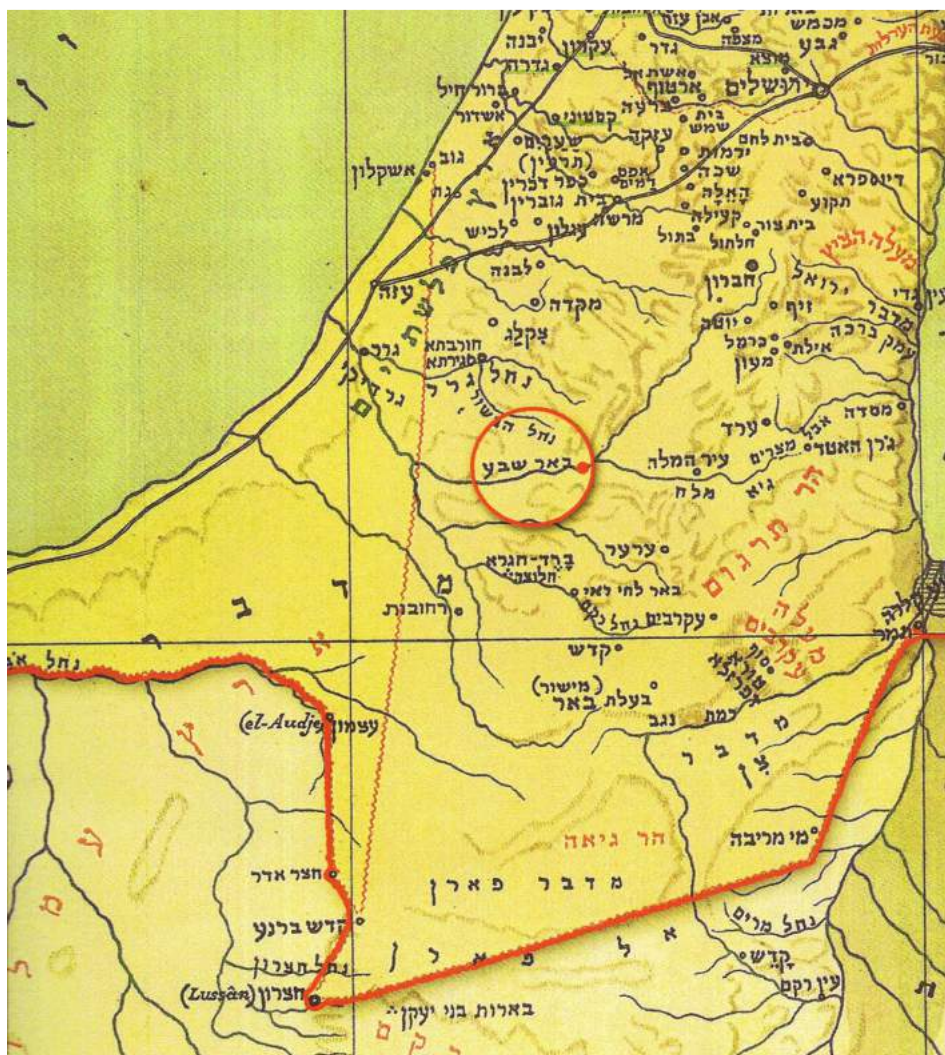
8. עי' אנציקלופדיה תלמודית, ערך 'ארץ ישראל' הערה 236.

9. עי' אנציקלופדיה תלמודית, שם הערה 238.

10. חוג הארץ השלם לרבי שלמה חעלמא (בעל 'מרכבת המשנה'), עמ' קכט.

גם לפי השיטה שסוברת שנחל מצרים הוא הנילוס, וגם לפי השיטה שנחל מצרים הוא ואדי אל עריש, האזור הנידון כלול בגבולות מסעי. לפי מפת רבי שלמא חעלמא בעל 'מרכבת המשנה', נחל 'מצרים' הוא נחל הבשור, ואם כן השטח הנידון הוא מחוץ לגבולות מסעי. להלכה קשה לפסוק כדעת יחיד, ועל כן נראה שבגבולות מסעי יש לכלול את השטח עד נחל אל עריש לכל הפחות.

במפת 'אדמת קודש'¹¹ האזור הנידון כלול בשטח עולי מצרים.

11. ר' יצחק גולדהאר, כתב את ספרו אדמת קודש לאחר שהתהלך בארץ בפועל, ומדד את מרחקי המקומות זה מזה לפי שעות הליכה.

ג. עולי בבל

הברייתא שתוחמת את גבולות עולי בבל (להלן ברייתא או תוספתא דתחומין), מובאת בתוספתא (שביעית פ"ד הי"א), בירושלמי (שביעית פ"ו ה"א), בספרי (עקב פ"ס נא) ובילקוט שמעוני (עקב רמז תתעד); בכל מקור הנוסח שונה מעט, והבדלי הנוסחים מפורטים בטבלה להלן. ננסה לברר את השיטות המרכזיות בנוגע לשאלת הגבול הדרומי-מערבי של עולי בבל. הברייתא מתחילה מאשקלון ומשם פונה לצפון, למזרח ולדרום, וכאן הבאנו רק את המקומות שנמצאים בצד המזרחי והדרומי של עולי בבל.

	ירושלמי ¹²	תוספתא שביעית ¹³	ספרי	כתובת רחוב
33	ודרך הגדולה ההולכת למדבר	---		
34	חשבון	חשבון	וחשבון	חשבון
35	ויבקא	ויבקא	ויסקא	ינקא
36	ונחלה דזרק	ונחלה דזרד	ונחלא ורד	ונחלה דזרד
37	ויגר סהדותא	ויגר סיכותא	סכותא	איגר סהדותא
א37	-	נמרין, חזרואי	מילי	נימרין
38	ורקם דגועה	ורקם גיאה	ורקם גיאה	ורקם גיאה
39	וגניא דאשקלון	וגניה דאשקלון	וגבניא דאשקלון	וגניא דאשקלון
40			ודרך הגדולה ההולכת למדבר	ודרך הגדולה ההולכת למדבר

המקומות יבוק (35), חשבון (34), זרד (36) וגניא דאשקלון (39) הם מקומות מפורסמים: גם אם יש לנטות מעט צפונה או דרומה, באופן כללי אנו יודעים לזהות את המקומות האלה בעבר הירדן המזרחי, ואשקלון בעבר הירדן המערבי. בחלק מגרסאות הברייתות מוזכרים גם המקומות רפיח דחגרא, עמון ומואב. המקום רקם (38). לפי התרגומים (לדברים א, ב) רקם היא קדש ברנע. רבים¹⁴ מסתמכים על תרגומים אלו כדי לקבוע שרקם נמצאת באזור קדש ברנע של ימינו, אך אחרים מזהים¹⁵ את רקם עם פטרה. הנקודה האחרונה בברייתא היא גינותיה של אשקלון (39), וגם מיקומן ידוע באופן כללי כאמור.

12. כ"י לידן (מהד' האקדמיה ללשון העברית, עמ' 197, שו' 44-46).

13. כת"י ערפורט (צוקרמאנדל).

14. תבואות הארץ, עמ' כו; אדמת קודש, עמ' קמה; תחומי ארץ ישראל (קליין), עמ' 96-99.

15. יוסף בן מתתיהו, קדמונית היהודים, ספר ד פרק ז.

את ציון הדרך הגדולה שהולכת למדבר, מופיע בירושלמי (33) במזרחה של ארץ ישראל, ואילו בספרי (40) היא במערבה של ארץ ישראל ליד אשקלון. אפשר לזהות בשתי דרכים:

1. הדרך שיורדת מדמשק למכה ונקראת 'דרך החוגגים'.
2. הדרך שיורדת מארץ ישראל למצרים דרך חוף הים, שכן גם היא דרך גדולה שהולכת למדבר.

גבול עולי בבל לפי האנציקלופדיה התלמודית

לפי המתארים את הדרך היורדת מדמשק למכה, ברור שמדובר בקו גבול שעובר מצפון לדרום, וברור גם שלא נוכל לבאר שכל אורך הדרך הוא הגבול, מפני שאם אורך הדרך הוא הגבול - מדוע יש צורך בנקודות ציון נוספות? מספיק לומר שכל הדרך היא הגבול! ונראה לומר שבקטע מסוים סמוך לטרכיון (שמופיע קודם לכן ברשימת הירושלמי), הגבול היה הדרך הגדולה ההולכת למדבר. גם אם נסביר שהדרך הגדולה נמצאת בעבר הירדן המערבי (ליד אשקלון) ההסבר יהיה דומה, כי אי אפשר לומר שכל הדרך הזאת היא מכיבוש עולי בבל אלא רק קטע מסוים ממנה, ובה החזיקו עולי מצרים. בכל אופן מכיוון שנחלקו במיקום הדרך הגדולה אי אפשר להסתמך על דרך זו כנקודת גבול.

המסקנה מהסבר רוב המפרשים היא, שעולי בבל הגיעו עד אשקלון בלבד, ולכן הקו המערבי המקסימלי הוא אשקלון-עין קדיס, וכל מה שנמצא ממערב לו נחשב גבולות עולי מצרים.

ד. המעמד ההלכתי של הנגב המערבי

לפי רוב הדעות, מיקום האזור הנידון הוא בתוך גבולות מסעי, ולכן הוא מוגדר לכאורה בתוך גבולות עולי מצרים. עם זאת, המפרשים נחלקו אם מבחינת ההלכה חלים על המקום הזה דיני עולי מצרים או עולי בבל. ויש שלוש שיטות מרכזיות במחלוקת זו:

1. המקום לא נכבש על ידי עולי מצרים, ודינו כדין חוץ לארץ לכל דבר.
2. המקום נכבש ונתקדש על ידי עולי מצרים ולא על ידי עולי בבל.
3. המקום נכבש גם על ידי עולי בבל.

1. שיטה א - הנגב המערבי לא נכבש על ידי עולי מצרים

שיטה זו מבוססת בעיקר על דברי הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ז):

אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים, מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון...

מדברי הרמב"ם נראה שגבולות ארץ ישראל משורטטות לפי רקם, אשקלון עכו: רקם היא הנקודה המזרחית,¹⁶ אשקלון - הנקודה הדרומית-מערבית, ועכו - הנקודה הצפונית-מערבית, וכן משמע מדברי הרמב"ם (שם ה"ט): 'אבל עכו חוצה לארץ כאשקלון והם תחומי א"י'. הקושי הגדול על שיטה זו הוא, שגבול מסעי בתורה הוא נחל מצרים ולא אשקלון, ונחל מצרים - בין אם הוא ואדי אל עריש ובין אם הוא הנילוס - שוכן דרומית-מערבית לאשקלון. ולפי הסבר זה צריך לומר שיש הבדל בין גבולות עולי מצרים ובין גבולות מסעי: כל מקום שעולי מצרים לא כבשו, אין דינו כדין מקום בארץ ישראל אלא כדין מקום בחוץ לארץ, למרות שהוא בתוך גבולות מסעי. כך פירש הרש"ס בירושלמי, שהכיבושים שכבשו בנגב המערבי לא היו כיבושים גמורים אלא כיבוש מעלי מיסים. גם בעל 'מלבושי יום טוב'¹⁷ בירר שאין גבולות עולי מצרים נקבעים לפי הנאמר בפרשת מסעי, אלא לפי הכיבוש בפועל של עולי מצרים; לכן, אם יש מקום שלא נכבש על ידי יהושע, אין לו מעמד הלכתי של מקום שנכבש על ידי עולי מצרים, למרות שהוא נכלל בגבולות מסעי.

ועל אף האמור, יש קושי על שיטה זו גם מדברי הרמב"ם עצמו (שם ה"ז):

וכל ששופע ויורד מטורי אמנום ולפנים א"י, מטורי אמנום ולחוץ ח"ל, והנסים שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנום ועד נחל מצרים, מן החוט ולפנים א"י, מן החוט ולחוץ ח"ל.

מלשון הרמב"ם משמע שהקו הוא מטורי אמנום עד נחל מצרים, ועל כן אשקלון ועזה הן בתוך הגבולות ואינן נחשבות חוץ לארץ.

2. שיטה ב - הנגב המערבי נכבש על ידי עולי מצרים

רוב הראשונים סוברים כשיטה זו.¹⁸ לדעתם, עולי מצרים כבשו עד נחל מצרים, אבל עולי בבל כבשו לפי המבואר בתוספתא ובברייתא דתחומין, דהיינו מרקם לאשקלון, ולפיכך אשקלון קדושה בקדושת עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל. הם גם מסבירים שכוונת דברי הרמב"ם - 'אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים...' מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון' (ה"ז) - היא, שזו ארץ ישראל שגם עולי בבל כבשוה, ומכאן ואילך עד נחל מצרים כבשו רק עולי מצרים, וכך כתב גם ה'כסף משנה' בדעת הרמב"ם.

16. כאמור, יש מזהים את רקם עם פטרה ששוכנת דרומית-מזרחית לארץ ישראל.

17. מלבושי יום טוב, קונטרס חובת הקרקע סי' יז ד"ה ועוד נ"ל; שם, ד"ה והנה.

18. תוספות, גיטין ב ע"א ד"ה ואשקלון; ריטב"א (שם); רבנו קרשקש (שם).

3. שיטה ג - הנגב המערבי נכבש גם על ידי עולי בבל

ה'כפתור ופרח' (פרק ה')¹⁹ כתב על הגבול הדרומי:

בכל מקום שהוא מנחל מצרים ועד כזיב ואינו נזכר עליו שהונח בכבוש שני, ראוי הוא שנקחה ובמוחזק מעזרא כעניין טבריה. אמנם מכאן משמע שעולי בבל הגיעו עד נחל מצרים, אבל בהמשך דבריו כתב (שם, פרק יא'²⁰):

ושל עולי בבל נחל מצרים, כזיב וזה לפי משנת שביעית, אבל לפי מסכת גיטין והתוספתא קצוות עולי בבל רקם אשקלון. נראה שה'כפתור ופרח' הבין שיש בפנינו מחלוקת בין המשנה במסכת שביעית, וממנה למד שעולי בבל הגיעו עד נחל מצרים, ובין המשנה במסכת גיטין והתוספתא, שכן משמע מהן שעולי בבל הגיעו רק עד אשקלון. ובהמשך דבריו ה'כפתור ופרח' (פי"א)²¹ מסכם: סוף דבר שמכבוש עולי מצרים לדרום הוא עזה ועזקה וכל חבל הים והארץ ההיא עד נחל מצרים.

אם כן, למסקנה ה'כפתור ופרח' סובר כדעת רוב הראשונים: עולי מצרים כבשו עד נחל מצרים, ולא עולי בבל. וממילא אין להביא ראיה מתחילת דברי ה'כפתור ופרח', שכתב לפי המשנה במסכת שביעית שעולי בבל כבשו עד נהר מצרים, שכן מסוף דבריו משמע שכל הנגב המערבי קדוש בקדושת עולי מצרים.

4. שיטת ה'חזון איש'

ה'חזון איש'²² כתב הסבר חדש בדברי הרמב"ם. לשיטתו, הרמב"ם סובר שעולי בבל ועולי מצרים כבשו אותו שטח,²³ והנפקא מינה בין שני הכיבושים היא הדרך מכזיב לאמנה ומכזיב לנהר: כל האזור שממערב לדרך לא נכבש, וכל האזור שממזרח לה - נכבש. הקושי הגדול בדברי ה'חזון איש' הוא, שלפי הסברו כזיב איננה על חוף הים אלא מזרחית לו, שכן אם לא כך, אין לדרך צד מערבי, וכך הכריח גם בעל 'דרך אמונה'.²⁴ נוסף על כך, תירוץ זה יכול לתרץ רק את הצד הצפוני בלבד, שכן בצד הדרומי יש קו מכזיב לנחל אל עריש, וממילא אין לו צד מערבי, מפני שכולו ים. ומלבד שקשה להסביר כך,²⁵ גם אין לסברא זו בית אב בראשונים, וגם בדעת הגר"א קשה להסביר כך.

בגלל הקשיים בשיטה הראשונה והשלישית, מתברר שהשיטה האמצעית היא השיטה שמקובלת להלכה, ולכן גבול עולי מצרים בדרום הוא נחל אל עריש, וממילא השטח הנידון הוא בגבולות עולי מצרים.

19. כפתור ופרח, הוצאת בית המדרש להתיישבות, כרך א, עמ' סט.

20. שם, כרך ב עמ' לט.

21. שם, כרך ב עמ' מז.

22. חזו"א, שביעית סי' ג ס"ק לב, פסקה על גבולי א"י אות ג ד"ה ובר"מ.

23. גם ה'כפתור ופרח' העלה השערה כזו כאמור, אבל לבסוף הוא הסיק שיש חילוק בין גבולות עולי מצרים ועולי בבל: הנגב המערבי.

24. דרך אמונה, הל' תרומות פ"א ה"ז אות צ.

25. עיין בחזו"א שכתב שלאחר שעיינ במפה, ראה שאכן אין מקום יישוב מעבר לקו מכזיב לנהר מצרים.

גם במפה שמשורטטת לפי הגרש"ז אויערבאך²⁶ נראה שהאזור הנידון הוא בגבולות עולי מצרים:

ה. הכרעת ההלכה במעמד הנגב המערבי

שאלת מעמדה ההלכתי של עזה עלה לדיון בנוגע לשאלת כפיית אחד מבני הזוג לעלות ממצרים לעזה. הרדב"ז²⁷ כתב שדין עזה כארץ ישראל לכל דבר, וזה לשונו:

נראה ודאי דחייבין, למ"ד ארץ ישראל חייבת בתרומות ומעשרות אפילו בזמן הזה מן התורה - עזה נמי חייב מן התורה. ולמ"ד בביאת כלכם אמר רחמנא ותרומות ומעשרות לא מחייבי בא"י בזמן הזה אלא מדרבנן - עזה נמי חייבת מדרבנן **דודאי עולי מצרים כבשוה**. דהא אמרינן בגיטין רואין כל שאלו חוט מתוח מטורי [אמנון]

26. מנחת שלמה, שביעית פ"ו מ"א ד"ה ועד הנהר.

27. שו"ת הרדב"ז, ח"ד סי' ל (בדפוסים אחרים: ח"ד סי' אלף קה).

עד נחל מצרים שהוא הנקרא היום ואדי אל עריש וכל מה שבתוך החוט הוא א"י אפילו הנסין שבים.

המהרי"ט (סי' מז) כתב נגד שיטה זו וסבר שדין עזה כדין חוץ לארץ לכל דבר, וזה לשונו: לכך נ"ל שכל א"י שלא כבשו עולי בבל יש לה דין סוריא... ומעכו וכזיב ולהלן עד הנהר ועד אמנה **החזיקו עולי מצרים** כדתנן בשביעית ולענין גיטין תנן בהדיא מעכו לצפון ועכו כצפון אלמא כסוריא גמורה חשבינן לה. ועוד הוסיף:

פוק חזי מה עמא דבר שהרי כל ישראל אשר ישבו שם מעולם ושנים קדמוניות מעולם החזיקוה כח"ל ורבותינו הקדמונים שבירושל' החזיקוה כח"ל לענין תרומות ומעשרות ושביעית שרוב הפירות והתבואה של ירושלם מביאין לה מעזה, וראה זו גדולה מראית בית שאן שאמרו בפ"ק דחולין דרבי התיר בית שאן לפי שהעידו שר' מאיר אכל עלי ירק בבית שאן בלא מעשר והתיר רבי כל בית שאן ועשאה ח"ל שהיו נוהגין בה איסור כארץ ישראל, ואמרו בירושלמי פ"א דפאה ופ"ה דמעשר שני גבי פירות חמישית לא סוף דבר הלכה זו אלא כל הלכה שהיא רופפת בידך ראה מה צבור נוהגין ונהוג כן ואנן חמיי צבוריא דלא מפרשי... והקבלה והמעשה עמוד גדול בהוראה.

המהרי"ט סובר שבכל מקום שעולי בבל לא כבשו אותו, אין איסור חרישה וזריעה, גם אם עולי מצרים כבשו אותו, שכן קדושה זו בטלה. לכן, דין אותו מקום כדין סוריא, ומותר לחרוש ולזרוע בו, ופירותיו מותרים ואין צורך להפריש מהם תרומות ומעשרות. ב'חזון עובדיה' (תרומות ומעשרות סעי' ה אות יז) פסק שדין עזה כחוץ לארץ, ואין נוהגים בה דיני תרומות ומעשרות, ומשמע שגם לענין שביעית יש להכריע שאין בה קדושת עולי מצרים.²⁸ עיקר הוכחתו של הגרע"י זצ"ל היא על סמך המנהג: כיוון שכך נהגו למעשה - כך היא ההלכה. אך דבריו קשים, מכיוון שהמהרי"ט כתב שעולי מצרים כבשו את האזור, ואנו מכריעים שיש איסור עבודה בשביעית באזור שנכבש על ידי עולי מצרים. לכן ייתכן שדברי המהרי"ט הם לשיטתו (ח"א סי' פד), ולפיה בצידון מותר לזרוע כיוון שהוא מתיר לזרוע בכיבוש עולי מצרים, אבל לדידן שקיימא לן כדעת הרמב"ם שאסור לעבוד בכיבוש עולי מצרים, נראה שגם באזור הנגב המערבי אין לעבוד כדין עולי מצרים.²⁹

28. למרות שב'ילקוט יוסף', שביעית, עמ' עה, דעת הגרע"י זצ"ל אינה ברורה בנוגע למעמדה של עזה, נראה שמכיוון שבדיני תרומות ומעשרות נקט שדינה כדין חוץ לארץ בלא ספק, משמע שגם לענין שביעית יש לפסוק שדינה כדין חוץ לארץ.

29. הערת עורך י"פ. המעיין בתשובת המהרי"ט הנ"ל, יראה שצידון נחשבת חו"ל ולא גבולות עולי מצרים, ולא עלה על דעתו להתיר זריעה בגבולות עו"מ, שכן מביא את המשנה שביעית פ"ו מ"א שבגבולות עו"מ 'נאכל אבל לא נעבד'.

1. מעמדם ההלכתי של גבול עולי מצרים בשביעית

1. עבודת הקרקע

לפי השיטות שסוברות שאזור הנגב המערבי נחשב בכלל גבולות עולי מצרים, ומעמדו ההלכתי כמעמדו של כיבוש עולי מצרים, יש לדון מה מותר לעשות בו בשביעית ומה אסור. בנוגע לעבודת הקרקע בגבולות עולי מצרים יש שתי שיטות מרכזיות: יש אומרים שהעבודה אסורה,³⁰ ויש אומרים שהיא מותרת.³¹ נראה שגם לשיטה שאוסרת עבודת ישראל בכיבוש עולי מצרים, היינו רק בקרקע של יהודי, אבל בקרקע של גוי היא מותרת לרוב השיטות,³² אם כי גם במקרה כזה יש מי שמחמיר.³³ עם זאת, כיוון שרוב הפוסקים אומרים שאין איסור עבודה בקרקע של גוי, נראה שיש להקל באיסור דרבנן, מפני שאנו פוסקים שיש קניין לגוי להפקיע מקדושת הארץ בכיבוש עולי מצרים, וממילא מותר לעבוד שם אפילו מדין תורה.

2. היתר מכירה

בכיבוש עולי מצרים גם היתר המכירה קל יותר מכמה סיבות: אחת הסיבות המרכזיות שהתנגדו להיתר מכירה הייתה ההערמה שבו, אבל בכיבוש עולי מצרים, ובו האיסור הוא רק מדרבנן, נראה שלכולי עלמא אין לחוש להערמה, מכיוון שבדרבנן אנו מוצאים הערמות רבות. לדעות שאין לקבל את היתר מכירה בגלל איסור 'לא תחנם', יש לצרף את דעת ה'מנחת חנוך' (מצווה צד) ועוד אחרונים, שסוברים שיש איסור 'לא תחנם' רק בכיבוש עולי בבל.

3. היבול

אנו פוסקים שבכיבוש עולי מצרים אין איסור ספיחין,³⁴ כמבואר במשנה (שביעית פ"ו מ"א): 'וכל שהחזיקו עולי מצרים... נאכל אבל לא נעבד...', וכמבואר ברמב"ם.³⁵ עם זאת, נראה שיש מחלוקת ראשונים אם יש קדושת שביעית בפירות שגדלים שם, ובדברי הרמב"ם לא מצאנו התייחסות לשאלה זו. הריב"מ³⁶ ומהר"ש³⁶ סברו שאין חובת ביעור בכיבוש עולי מצרים, ולדעתם יש אומרים שלא נוהגת שם קדושת שביעית, ויש מחמירים שמתירים ביעור בלבד וסוברים שיש קדושה בפירות השביעית שגדלים שם.

30. רמב"ם, פ"ד הכ"ז; שבת הארץ, שם.

31. שבת הארץ, שם הערה 24.

32. ע"י שבת הארץ, שם הערה 31.

33. ע"י שבת הארץ, שם הערה 32.

34. ע"י משנה למלך, הל' שמיטה פ"ד הכ"ז.

35. רמב"ם, שם.

36. ריב"מ³⁶ ומהר"ש³⁶ ור"ש למשנה, שביעית פ"ו מ"א.

הגרש"ז אויערבאך נשאל על ידי הרב שמואל ויינגרטן, מי שהיה ראש המועצה הדתית בירושלים: 'האם אחרי מכירת הקרקעות יבולי המקומות האלה (בגבולות עו"מ) הם כשרים למהדרין?'. הגרש"ז אויערבאך השיב:³⁷

היבולים של המקומות שהחזיקו בהם רק עולי מצרים ולא עולי בבל, אע"פ שיש סוברים בדעת הר"ש ריש פ"ו משביעית, דכמו שהוא סובר דפטירי מביעור כך לא נוהג כלל שום קדושת שביעית בפירותיהם, מ"מ אין הלכה כן, ואף גם לשטה זו נוהג שם דין תשמטנה ונטשתה של הפירות, וכ"ש דאסורים בעבודת הארץ, וממילא מובן שגם שם זקוקים להיתר המכירה, לא רק משום עבודת קרקע דאסור שם וכו' אלא גם משום קדושת הפירות ושמירת הפירות. ומה ששאל אם במקומות הנ"ל מועיל ההיתר גם לדעת המתנגדים, הנימוקים של המתנגדים שייכים גם שם. אך אלה שלא רצו לסמוך על ההיתר מפני שסוברים דגם בזה"ז שביעית דאורייתא ולכן לא רצו לסמוך על הערמה בדאורייתא, הם יכולים שפיר לסמוך על ההיתר באותם המקומות אשר לכו"ע רק מדרבנן (גם במקומות המסופקים). כמו כן אין נוהג איסור ספיחין באותם המקומות ורבים סוברים דגם מה שנזרע בעבירה חשיב רק כספיחין ולכן חושבני שגם המתנגדים למכירה צריכים רק להחמיר ולנהוג קדושת שביעית בפירות הנלקחים משם. אבל התבואה והירקות מותרין שפיר באכילה ואין טעם לחשוב ולאסור גם שם משום ספיחין. יש גם להוסיף שאם באזור זה יהיו חממות (ללא מצע מנתק), יהיה אפשר לצרף את דברי 'פאת השלחן'³⁸ שאפשר להקל בבית, וכך הפירות יהיו מותרים לכתחילה.

ז. להלכה

- א. אזור הנגב המערבי (שמקווקו בתמונה) שוכן באזור שקדוש בקדושת עולי מצרים לעניין מצוות התלויות בארץ.
- ב. אין להתיר בו עבודת קרקע בשביעית.
- ג. קדושת הפירות מסופקת, ויש להחמיר בה.
- ד. אם ימכרו שם את הקרקע בהיתר מכירה, אין כל בעיה בפירות. היתר המכירה באזור זה מבוסס היטב, ואפילו המערערים על היתר המכירה הרגיל יכולים להקל בו.
- ה. לאחר היתר מכירה החקלאי יכול לעבוד שם. מעיקר הדין במקרה כזה מותר לעשות שם גם את ארבעת המלאכות שאסורות מדאורייתא - חרישה, זריעה, קצירה ובצירה - על ידי יהודי, אבל יש מקום להדר שמלאכות החרישה והזריעה ייעשו על ידי נכרים.

37. מנחת שלמה, ח"ג סי' קנח אות ד; הר המור, עמ' צד.

38. פאת השלחן, סי' כ בבית ישראל אות נב.